

УДК 378.1:62:34

Д. В. Коваленко

**ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО
БЛОКУ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНО-ПРАВОВОЇ ПІДГОТОВКИ
ІНЖЕНЕРА-ПЕДАГОГА**

Визначення специфіки професійної діяльності інженера-педагога, зміни, що відбуваються у суспільстві й висуваються у вигляді вимог до представника цієї професії з боку суспільства дозволяють стверджувати про необхідність пошуку шляхів підвищення ефективності професійної підготовки майбутнього інженера-педагога. Це зумовлює внесення змін у зміст, структуру чинної професійної підготовки, створення певних умов, що сприятимуть забезпеченню належної підготовки фахівців, спроможних у майбутньому належним чином виконувати професійні функції, бути мобільними й сприйнятливими до змін умов професійної діяльності.

Безперечно, ефективність професійної підготовки будь-якого фахівця підвищується за умови наближення її до майбутньої професійної діяльності, а отже це зумовлює необхідність відбиття у змісті підготовки структури майбутньої професійної діяльності за певними видами, якими для інженера-педагога виступають: навчальна, виховна, виробничо-технологічна, організаційно-управлінська і дослідницька.

Зміст і структуру діяльності інженера-педагога відбито у навчально-програмній документації, за якою відбувається процес професійної підготовки: кваліфікаційній характеристиці, навчальному плані, навчальних програмах з дисциплін. Саме в цих документах представлено зміст професійної підготовки майбутнього фахівця, який переглядається, змінюється, вдосконалюється відповідно до тенденцій соціально-економічного життя, освіти тощо.

На сучасному етапі розвитку вищої освіти «здійснюється залучення технологій до підготовки фахівців» [1, с. 46]. Особливістю технологічного підходу до навчання є опис технології процесу не через окремі педагогічні категорії, а через діяльність суб'єктів, що беруть участь у ньому [2]. Провідною вимогою до процесу професійної підготовки майбутнього фахівця є розгляд його як поетапного процесу взаємодії викладача і студентів, спрямованого на досягнення запланованого результату.

Отже, процесуальний блок передбачає певну етапність професійно-правової підготовки майбутнього інженера-педагога в умовах вищого інженерно-педагогічного навчального закладу, на кожному з яких відбувається реалізація змісту у взаємодії суб'єктів (викладача і студентів), спрямованій на досягнення загальної мети – сформованість професійно-правової компетентності майбутнього інженера-педагога.

Необхідно визначити етапи професійно-правової підготовки майбутнього інженера-педагога і розкрити їх наповненість сумісною

діяльністю викладача і студентів. Так, на сучасному етапі організації вищої освіти з підготовки фахівців не викликає сумнівів необхідність забезпечення мотивації майбутніх фахівців до професійної підготовки. З одного боку, взагалі не можна примусити особистість навчатися, опанувати певний матеріал, а з іншого, саме мотивація до процесу навчання забезпечує ефективність досягнення результату – готовність фахівця до виконання належним чином професійних функцій.

Як засвідчив проведений Т. Бочарниковою [3] аналіз досліджень, саме мотиваційний компонент як складне структурне утворення має декілька значень:

- як продукт формування особистості, мотивація виступає разом з тим фактором її подальшого розвитку;
- мотивація здійснює загальний стимулюючий вплив на процеси мислення, стає джерелом інтелектуальної активності;
- мобілізує творчі сили на пошук вирішення пізнавальних завдань, позитивно впливає на якість знань, їх глибину і дієвість, широту систематизацію;
- є важливою внутрішньою умовою розвитку, прагненням до самоосвіти;
- має діагностичне значення, тобто слугує показником розвитку багатьох важливих якостей особистості – цілеспрямованості, свідомості, працелюбності, широти і стійкості пізнавальних інтересів.

Професійно-правова підготовка інженера-педагога потребує забезпечення інтересу, потреби в опануванні професійно-правових знань, у формуванні професійно-правової компетентності. Студенти повинні усвідомити значення професійно-правової компетентності для майбутнього професійної діяльності, відчувати потребу у її формуванні, інтерес до процесу забезпечення її формування в умовах вищого інженерно-педагогічного навчального закладу у всіх видах діяльності, яка спеціально організується з метою формування професійно-правової компетентності інженера-педагога.

Тому першим етапом процесуального блоку системи професійно-правової підготовки є – *адаптаційно-мотиваційний*, метою якого є формування мотивації до інженерно-педагогічної діяльності взагалі; реалізації освітніх правовідносин у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу; професійно-правової підготовки як частини професійної підготовки і продовження правової підготовки, яка здійснювалася на попередніх етапах навчання; сприяння адаптації до процесу професійної підготовки шляхом забезпечення знань своїх прав і обов'язків як учасників освітніх правовідносин, формування вмінь і навичок студентів з захисту своїх прав.

Цей етап передбачає спеціально організовану роботу за різними напрямками: проведення викладачами усіх дисциплін роз'яснювальної роботи зі студентами щодо особливостей організації професійної підготовки в умовах вищого інженерно-педагогічного закладу, його

структурних елементів. Слід відзначити, що особливу роль у цьому процесі виконує дисципліна «Вступ до спеціальності». Цей етап передбачає проведення позанавчальної виховної роботи кураторів зі студентами під час проведення виховних заходів, у гуртожитках. Для забезпечення мотивації студентів до професійної підготовки на правових засадах важливу роль відводимо впровадженню спеціально розробленого курсу «Теоретико-правові основи освіти», що забезпечує ознайомлення студентів з особливостями інженерно-педагогічної спеціальності; особливостями організації навчально-виховного процесу в вищому інженерно-педагогічному навчальному закладі; правами та обов'язками українських і іноземних студентів в Україні, правилами поведінки у навчальному закладі і громадських місцях.

Щодо видів діяльності на цьому етапі слід відзначити, що переважаючою є роз'яснювально-ознайомлювальна діяльність, провідним суб'єктом якої виступає науково-педагогічний працівник (викладач, куратор, декан, заступник декана).

Цей етап розраховано на перші місяці навчання студентів після вступу до інженерно-педагогічного навчального закладу і територіально передбачає проведення роботи з боку науково-педагогічного працівника у стінах закладу під час навчальних занять, у позанавчальній діяльності, у гуртожитках.

Другий етап – *теоретико-правовий* – передбачає формування загальноправових знань під час вивчення правознавчих дисциплін, факультативів, самостійної роботи студентів з опанування професійно-спрямованих правових знань, що створює теоретичне підґрунтя з загальноправових і спеціальноправових правових знань для реалізації власної життєдіяльності як представників суспільства і професійної діяльності студентів інженерно-педагогічного навчального закладу.

Для реалізації цього етапу необхідним є проведення роботи з узгодження змісту професійно-правової підготовки, внесення змін у зв'язку з виявленими прогалинами у ньому, розробка і впровадження дисциплін, факультативів, зміст яких спрямовано на усунення виявлених суперечностей між потребою у правових знаннях і відсутністю врахування цього у змісті підготовки майбутніх інженерів-педагогів.

Основним призначенням цього етапу є формування базових професійно-правових знань. На підставі аналізу наукової літератури можна зробити висновок про те, що знання є узагальненим досвідом людства, який виражено в мовній формі, наукових ідеях, теоріях, законах, поняттях, уявленнях і фактах, що є видами знань.

Третій етап – *практико-правовий* – має за мету на підставі сформованої теоретичної бази забезпечити формування у студентів практичних умінь і навичок здійснювати функції професійної інженерно-педагогічної діяльності з використанням правової бази, вирішувати ситуації практичної діяльності у правовому полі.

Необхідно зазначити, що проблема формування умінь і навичок у процесі навчання і виховання особистості, професійної підготовки майбутнього фахівця глибоко розроблялася і розробляється в психолого-педагогічній літературі. Педагогічні теорії формування умінь базуються, як правило, на психологічних теоріях щодо особливостей психічних процесів, зумовлених людською суттю, що забезпечують процеси життєдіяльності і розвитку особистості. У теоріях О. Леонтьєва, О. Петровського, Н. Левітова, К. Платонова поняття «уміння» визначається з різних позицій. Так, одні психологи стверджують, що уміння – це засвоєний суб'єктом спосіб виконання дії [4], інші – це використання суб'єктом наявних знань для вибору і здійснення прийомів дій відповідно до поставленої мети [5]. Отже, як бачимо, науковець указує на первинність знань по відношенню до вмінь, що викликає дискусію між сучасними дослідниками.

У цілому, можна зазначити, що психологи стверджують, що уміння – це надзвичайно складні структурні сполучення почуттєвих, інтелектуальних, вольових, емоційних якостей особистості, що формуються і виявляються у свідомому, доцільному, успішному здійсненні всієї системи перцептивних, розумових, мнемонічних, вольових, сенсомоторних і інших дій, котрі забезпечують досягнення поставленої мети, діяльності в умовах її протікання, що змінюються [6].

Відносно до професійної діяльності Н. Левітов розглядає уміння як частину звички [7], Т. Ільїна – як сукупність прийомів і способів [8].

У наукових працях К. Платонова уміння визначається як вища людська особливість, здатність виконувати певну діяльність або дію в нових умовах [9]. У цьому випадку слід додати, що йдеться все ж таки про уміння, сформовані на продуктивному і творчому рівнях, які дійсно передбачають наявність знань для їх реалізації у нових умовах.

У зв'язку з цим, поділяємо думку Г. Щукіної, яка вважає уміння операцією інтелектуальної властивості, істотною ознакою яких є їх узагальненість, унаслідок чого вони з успіхом реалізуються в змінених і різноманітних ситуаціях [10].

Отже, на підставі праць науковців, які характеризують і визначають поняття «уміння», приєднуємося до їх визначення як складних психологічних утворень, що характеризуються здатністю людини реалізувати знання в дії з урахуванням конкретних умов діяльності [11].

На відміну від умінь, що характеризуються варіативною адекватністю способів досягнення цілей стосовно умов діяльності, що змінюються [12], навички забезпечують виконання діяльності в незмінних умовах. Науковці вказують, що навички формуються в результаті тривалих вправ у тій або іншій дії, або ці дії виконуються без спеціально спрямованої на них уваги автоматично.

Розглядаємо процес формування умінь і навичок, що забезпечують сформованість професійно-правової компетентності майбутнього інженера-педагога, як спеціально організований процес з використанням потенціалу

всіх навчальних дисциплін змісту, різних видів діяльності (навчальної, виховної, самостійної, науково-дослідницької, практичної) в організації активної взаємодії викладачів і студентів, студентів між собою з вироблення здатності реалізувати професійно-правові знання в практичній дії з урахуванням конкретних умов діяльності. Важливим етапом з виконання такої здатності студентів виступає практико-правовий етап.

На цьому етапі важливим є використання інтерактивної взаємодії у всіх видах діяльності студентів. Зараз став очевидним той факт, що традиційний процес навчання, орієнтоване на передавання існуючих знань, вмінь та павичок від педагога до студента, є застарілим, і вимагає суттєвих змін. У зв'язку з цим в освітній галузі широко використовується термін, що став педагогічним – «інновації». Педагогічні інновації – це оновлення процесу навчання за рахунок нових: форм навчальної діяльності; методів навчання; технологій навчання.

Існує багато визначень терміну «технологія навчання». На наш погляд, найбільш доцільно визначати технологію навчання як сукупність науково – обґрунтованих способів організації та здійснення педагогічної діяльності, спрямованої на одержання освітнього продукту. При усьому розмаїтті існуючих технологій навчання у них є багато спільного:

1. Особистісно-орієнтоване навчання, тобто таке, що враховує індивідуальні особливості кожного студента: рівень його знань, ступінь інтелектуального розвитку, темп навчання, психофізіологічні особливості тощо.

2. Студент та педагог є рівноправними учасниками навчального процесу (суб'єктно-суб'єктні відношення). Навчаються не тільки студенти, але й одночасно педагоги.

3. Парадигма навчання «педагог – підручник – студент» змінюється на «студент – підручник – педагог», тобто педагог організує та супроводжує процес самостійного навчання студентів.

4. Використання методики «навчаючи вчуся», коли «сильний» студент, засвоївши навчальний матеріал, допомагає «слабкому» у навчанні. Від цього він більш повно засвоює його і стає ще сильнішим.

5. Продуктом навчання стають не виконані завдання і одержані матеріальні результати, а ті професійні знання та вміння, які набули студенти внаслідок виконання цих завдань.

6. Кожен студент має свою індивідуальну траєкторію навчання і одержані ним результати є особистісними.

Усі ці вимоги поширюються на існуючі інноваційні технології навчання. Слід підкреслити, що принципово нові інновації в педагогіці – явище дуже рідке. Як правило, педагогічні інновації – це використання у нових умовах педагогічних явищ, які були відомі і використовувалися раніш, але забуті, а зараз розглядаються в нових соціально-економічних умовах, у новій інтерпретації. Саме це і надає можливість говорити про нові педагогічні технології. Нами розглядаються лише ті, які можуть

бути використані у вищих навчальних закладах різного рівня акредитації з метою професійно-правової підготовки майбутнього фахівця.

Крім використання інтерактивних технологій під час цього етапу дуже важливим є використання потенціалу педагогічної і виробничої практики студентів, яку вони проходять на четвертому курсі.

Четвертий етап – *продуктивно-правовий* – передбачає формування у студентів умінь із самостійного створення нормативно-правової бази освітніх правовідносин, здійснення нормотворчої функції у квазіпрофесійній інженерно-виробничій діяльності. Цей етап охоплює останній курс «бакалаврата» і повністю реалізується під час підготовки студента за освітньо-кваліфікаційними рівнями «спеціаліст» і «магістр». Саме під час підготовки за цими освітньо-кваліфікаційними рівнями, на студентів покладається опанування знаннями і вміннями зі створення державних освітніх стандартів професійної освіти, навчальних планів і програм конкретних навчальних дисциплін, навчально-методичних комплексів, що забезпечують навчальний процес з підготовки фахівців у галузі середньої професійної освіти, підготовлених до виробничої діяльності на виробництві, в лабораторіях, відділах конструкторських бюро на посадах техника-механіка, техника-конструктора, техника-технолога тощо.

На «магістра» покладається ще й функція викладацької діяльності у вищих навчальних закладах, що передбачає опанування умінь зі створення документів, які регламентують навчально-виховний процес у галузі вищої освіти. Створення таких документів ґрунтується на правовій базі освітньої галузі, що зумовлює необхідність спеціально організованої роботи з забезпечення студентів системою правових знань і вироблення умінь використовувати державні документи освітньої галузі і уміти їх створювати, з методика розроблення державних стандартів професійно-технічної освіти з конкретних робітничих професій.

На цьому етапі передбачається впровадження спеціальної дисципліни «Нормативно-правове забезпечення навчального процесу», спрямованої на забезпечення формування у студентів умінь з аналізу і використання положень нормативно-правових актів в освітній галузі, складання локальних нормативно-правових актів, що безпосередньо регулюють відносини у рамках закладу освіти. Цей етап передбачає відпрацювання сформованих умінь у практичній інженерно-педагогічній діяльності під час практики у професійно-технічних навчальних закладах (спеціаліст) і вищих навчальних закладах (магістр).

Отже, процесуальний блок системи професійно-правової підготовки інженера-педагога передбачав умовно визначені етапи (адаптаційно-мотиваційний, теоретико-правовий, практико-правовий, продуктивно-правовий), на кожному з яких виконується діяльність з забезпечення формування професійно-правової компетентності майбутнього інженера-педагога. визначені етапи є взаємопов'язаними і взаємозумовленими, що послідовно переходять один в інший.

Список використаної літератури

- 1. Брюханова Н. О.** Основи педагогічного проектування в інженерно-педагогічній освіті : монографія / Н. О. Брюханова. – Х. : НТМТ, 2010. – 438 с. **2. Коваленко О. Э.** Методика профессионального обучения: инженерная педагогика. – Харьков : УИПА, 2002. – 158 с. **3. Бочарникова Т. Ф.** Формування професійно-педагогічної спрямованості майбутнього вчителя іноземних мов у фаховій підготовці : автореф. дис. на здобуття ступеня кандидата пед. наук : спец 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Т. Ф. Бочарникова. – Х., 2013. – 20 с. **4. Леонтьев А. Н.** Деятельность. Сознание. Личность : [учебное пособие] / А. Н. Леонтьев. – М. : Смысл; Издательский центр «Академия», 2004. – 352 с. **5. Петровский А. В.** Опыт построения социально-психологической концепции групповой активности / А.В.Петровский // Вопросы психологии. – 1981. – № 3. – С. 71 – 79. **6. Милерян Е. А.** Психология формирования общетрудовых, политехнических умений / Е. А. Милерян. – М. : Педагогика, 1973. – 22 с. **7. Левитов Н. Д.** Психология труда / Н. Д. Левитов. – М. : Учпедгиз, 1963. – 340 с. **8. Ильина Т. А.** Связи дидактики и частных методик в процессе профессионально-педагогической подготовки учителей / Т. А. Ильина // Формирование социально-активной личности учителя. – М., 1982. – С. 23 – 24. **9. Платонов К. К.** Структура и развитие личности / К. К. Платонов. – М. : Наука, 1986. – 256 с. **10. Штангрет М. Й.** Філософські проблеми правового виховання молоді (на прикладі закладів освіти МВС України) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.12 / Михайло Йосипович Штангрет ; Львівський держ. ун-т внутрішніх справ. – Л., 2006. – 240 с. **11. Васильєва М.П.** Теоретичні основи деонтологічної підготовки педагога : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : 13.00.04 / Марина Петрівна Васильєва. – Харків, 2003. – 428 с. **12. Маствиликер Э. И.** Индивидуальный стиль общения в совместной игровой и предметной деятельности / Э. И. Маствиликер // Вопросы психологии. – 1989. – № 3. – С. 63 – 71.

Коваленко Д. В. Теоретичне обґрунтування процесуального блоку системи професійно-правової підготовки інженера-педагога

У статті на підставі аналізу наукової літератури теоретично обґрунтовано процесуальний блок системи професійно-правової підготовки майбутнього інженера-педагога. Визначено, що забезпечення змістового блоку системи передбачає певну етапність професійно-правової підготовки майбутнього інженера-педагога в умовах вищого інженерно-педагогічного навчального закладу, на кожному з яких відбувається реалізація змісту у взаємодії суб'єктів (викладача і студентів), спрямованій на досягнення загальної мети – сформованість професійно-правової компетентності майбутнього інженера-педагога. Схарактеризовано особливості діяльності на кожному з визначених

етапів: адаптаційно-мотиваційному, теоретико-правовому, практико-правовому, продуктивно-правовому.

Ключові слова: професійно-правова підготовка, майбутній інженер-педагог, система, процесуальний блок, етапи.

Коваленко Д. В. Теоретическое обоснование процессуального блока системы профессионально-правовой подготовки инженера-педагога

В статье на основании анализа научной литературы теоретически обоснован процессуальный блок системы профессионально-правовой подготовки будущего инженера-педагога. Определено, что обеспечение содержательного блока системы предполагает определенную этапность профессионально-правовой подготовки будущего инженера-педагога в условиях высшего инженерно-педагогического учебного заведения, на каждом из которых происходит реализация содержания во взаимодействии субъектов (преподавателя и студентов), направленной на достижение общей цели – сформированность профессионально-правовой компетентности будущего инженера-педагога. Охарактеризованы особенности деятельности на каждом из выделенных этапов: адаптационно-мотивационном, теоретико-правовом, практико-правовом, продуктивно-правовом.

Ключевые слова: профессионально-правовая подготовка, будущий инженер-педагог, система, процессуальный блок, этапы.

Kovalenko D. V. The theoretical underpinning of judicial block in the professional and legal preparation system of engineer-teacher

The judicial block of the professional and legal preparation system of a future engineer-teacher is underpinned theoretically in the article on the basis of scientific literature analysis.

It is determined that the providing of system content block presupposes particular stages of professional and legal preparation of future engineer-teacher in the higher engineer-pedagogical educational establishment conditions, there is a realization of content in cooperation of subjects (the teacher and the students) at each of them, the general aim being directed to its achievement and the professional and legal competence formation of a future engineer-teacher.

The peculiarities of activity at each of the distinguished stages are described: adaptational and motivational, theoretical and legal, practical and legal, and productive and legal stages.

Key words: professional and legal training, future engineer-teacher, system, judicial block, stages.

Стаття надійшла до редакції 09.12.2014 р.

Прийнято до друку 30.01.2015 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Брюханова Н. О.